Shahid Beheshti University
Faculty of Literature and Human Sciences
Department of History

Journal of History of Iran
Vol 19, No 2, Autumn and Winter 2026
ISSN: 2008-7357 E-ISSN: 2588-6916

Journal of HISTORY of IRAN

DOI: https://doi.org/10.48308/irhj.2026.243968.1509

Research Paper

The Pahlavi Government, Forced Confession Writing, and the Formation of a New Political Identity (1953-1979)

Yaghoub Khazaei

Associate Professor, Department of History, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. Email: khazaei@hum.ikiu.ac.ir

Received: 2026/04/17 PP 83-106 Accepted: 2026/08/21

Abstract

Following the coup of 19 August 1953, the Pahlavi government employed various, and at times innovative, strategies to neutralize the anti-regime activities of its opponents. Whereas during the reign of Reza Shah the policy of incorporating and assimilating opponents-including through the practice of writing letters of repentance-did not constitute a significant instrument of state policy, this method became one of the most important strategies of the post-coup regime. Through this process, opponents were transformed from a position of opposition into supporters of the political system or, at least, into neutral actors. This article examines the mechanisms through which the Pahlavi government obtained and disseminated letters of repentance from its opponents and investigates the impact of this process on the formation and transformation of their political identities. The research hypothesis is that, by utilizing mass media, including newspapers, magazines, radio, and television, the government brought the process of repentance into the public sphere and, through media representation, transformed former opponents into harmless, neutral, or even regime-affiliated elements within the political system. The findings demonstrate that individuals who expressed repentance can be classified into three main categories. First, some viewed repentance as a political tactic aimed at securing release from prison and continuing their political activities through other means. Second, for others, repentance functioned as a process of assimilation and transformation, turning political activists into isolated individuals who had withdrawn from political engagement. Third, some repentant individuals became ideologues of the political system; they not only integrated into structures of power but also became active propagandists, defenders, and, in some cases, theorists of the ruling establishment.

Keywords: Letters of Repentance; Tudeh Party; Political Prisoners; Jashn-e Sepas; Mass Media.

Citation: Khazaei, Yaghoub. *2026. "The Pahlavi Government Forced Confession Writing and the Formation of a New Political Identity (1953-1979)."* Journal of History of Iran, 19 (2): 83-106.

Copyright:©2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Introduction

Political opposition is one of the most important features of modern political systems. Governments have historically adopted different approaches to dealing with opponents, ranging from repression and exclusion to accommodation and incorporation. In authoritarian systems, where political participation is restricted and opposition movements are viewed as threats to state stability, governments often employ various strategies to control, weaken, or transform opposing forces. One such strategy has been the use of forced or encouraged confession and repentance, through which opponents are publicly separated from their previous political positions and presented as individuals who have abandoned their former beliefs.

In Iran, particularly after the 1953 coup d'état, the Pahlavi government increasingly relied on mechanisms aimed at controlling political opposition. Among these mechanisms was the practice of obtaining letters of repentance from political opponents, especially imprisoned activists. These letters were not merely private expressions of regret; rather, through their publication in newspapers, magazines, and other forms of mass media, they became instruments for shaping public perceptions of political opposition and demonstrating the alleged success of the government's policies toward its opponents.

The process of writing and publishing letters of repentance contributed to a transformation in the political identity of those involved. Some opponents used repentance as a temporary strategy to obtain freedom or reduce pressure from security institutions, while others gradually distanced themselves from their previous political activities. In certain cases, individuals who had previously opposed the regime became supporters or defenders of the political system.

This article examines the role of the Pahlavi government in the production, dissemination, and political use of letters of repentance between 1953 and 1979. It focuses on the mechanisms through which the state attempted to transform political opponents and investigates the relationship between forced confession, media representation, and the formation of new political identities. By analyzing this process, the article seeks to explain how authoritarian governments can use public narratives of repentance and political reintegration as instruments for managing opposition and legitimizing state power.

Materials And Methods

The data for this study were collected from government archives, newspapers, unpublished memoirs, and the personal papers of former government officials relevant to the subject. The research traces developments across three decades—the 1950s, 1960s, and 1970s—and examines how the policy of obtaining written declarations of repentance (nadāmat-nāmeh) was reflected in newspapers and radio broadcasts, eventually becoming a public spectacle following the establishment of state television.

Of the more than 4,000 individuals arrested between September 1953 and May 1957, 2,844 signed declarations of repentance prepared by security authorities. These signed declarations were subsequently published in newspapers and included the personal information of the signatories, as well as the reasons they provided for withdrawing from the Tudeh Party.

During the early 1960s, the political system achieved a relative degree of stability, and the government did not encounter any major crises. Consequently, the number of arrests and political prisoners differed significantly from that of the previous decade. During this period, leaders and members of several opposition groups, including Nahzat-e Azadi-ye Iran and Jebheh-ye Melli-ye Iran, were released after serving several years in prison. However, opposition to the government gradually increased throughout the 1970s, leading the authorities to revive the practice of obtaining declarations of repentance, a policy that had largely been abandoned during much of the 1960s.

After collecting the data, the findings were organized and analyzed at three conceptual levels. The first category consisted of individuals who completely withdrew from political activity after signing declarations of repentance. The second included those who modified their methods of opposition while continuing their resistance to the government. The third category comprised individuals who chose to cooperate with the ruling establishment.

Accordingly, the central research questions addressed in this study are: Why did the government adopt this policy in the decades following the 1953 coup? Through what mechanisms and methods was this policy implemented? And through what processes were political opponents of the regime transformed into supporters of the ruling system?

Result and Discussion

The political detainees arrested after the coup of 19 August 1953 can be broadly classified into two main groups: members of the Tudeh Party and other leftist activists, and supporters of Dr. Mohammad Mosaddegh and the Jebheh-ye Melli-ye Iran. Although a limited number of detainees were arrested for religious reasons, the practice of expressing remorse (nadāmat) was primarily directed toward members of the Tudeh Party. These detainees were frequently stigmatized through labels such as "traitor," "foreign agent," "deviant," and "spy."

The Tehran Military Command developed various methods for obtaining public declarations of remorse. One of its principal propaganda strategies was the publication of detainees' confessions in newspapers. Some detainees wrote articles in the magazine Ebrat, in which they repudiated the Tudeh Party and their former political beliefs. Another method involved encouraging detainees to participate in official state ceremonies, including commemorations of 28 Mordad, 4 Aban, 15 Bahman, 14 Mordad, and 25 Shahrivar.

Another approach involved staging theatrical performances centered on themes of repentance and loyalty to the monarchy and the ruling establishment. These performances were rehearsed by prisoners inside Qasr Prison and presented with the assistance of the Tehran Military Command. Their content generally emphasized the alleged deviations and mistakes of Tudeh Party officials.

More than a decade had passed since the establishment of radio broadcasting in Iran, and radio provided an effective means of disseminating the repentance statements of political opponents. Public speeches broadcast on Radio Tehran constituted another important mechanism. Many detainees used radio broadcasts to renounce their previous political convictions, express remorse, and declare their support for the government and loyalty to the Shah.

By the 1970s, alongside newspapers and radio, television had become one of the state's most effective media for promoting the repentance of political opponents and reinforcing the legitimacy of the regime. The Pahlavi government appears to have achieved considerable success in implementing this policy, as a significant number of former political activists were either incorporated into the political system or withdrew from political activity entirely.

The findings of this study indicate that one of the principal objectives of obtaining public expressions of remorse was to deter other political opponents-both actual and potential-from engaging in activities against the regime. By publicizing the consequences faced by those who opposed the government, the authorities sought to discourage further opposition and strengthen political control.

Conclusions

Opponents of the Pahlavi government generally faced two options after their arrest: either continue their opposition or recant their previous political positions. Those who maintained their opposition and had been sentenced to death-. Those sentenced to imprisonment were expected to remain in prison until the completion of their sentences. However, when defendants or convicted individuals expressed remorse, their subsequent paths generally followed one of three patterns. Accordingly, three distinct categories of "repentant" individuals can be identified. The first category consisted of individuals who viewed writing letters of repentance merely as a tactical means of securing their release from prison. After obtaining their freedom, these individuals resumed their political activities. The second category included individuals who, after expressing remorse, genuinely withdrew from political engagement and returned to ordinary civilian life. The author refers to these individuals as "political retirees." Several prominent Tudeh Party leaders, including Yazdi and Bahrami, belong to this group. In other words, these were individuals who had devoted many years to political and party activities but ultimately abandoned political involvement altogether. The third category comprised individuals who, after writing letters of repentance, went beyond simple withdrawal from politics and entered into extensive cooperation with the government. Over time, they became political and ideological advocates of the regime. Figures such as Parviz Nikkhah, Mahmoud Jafarian, and Kourosh Lashai belong to this category. According to the author, these individuals evolved into theorists of the ruling establishment. Through their writings, roundtable discussions, radio and television programs, and analyses of government policies and major state initiatives-including the White Revolution and the establishment of the Rastakhiz Party-they played a significant intellectual role in interpreting, promoting, and providing ideological justification for the policies and actions of the Pahlavi government

مجله تاریخ ایران
سال ۱۹، شماره ۲، پاییز و زمستان، ۱۴۰۵
شاپا الکترونیکی: 6916-2588 شاپا: 2008-7357

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه تاریخ

DOI: https://doi.org/10.48308/irhj.2026.243968.1509

مقاله پژوهشی

دولت پهلوی، ابزار ندامت نامه‌نویســـی و تکوین شخصیت جدید سیاسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش)

یعقوب خزائی

دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران. رایانامه: khazaei@hum.ikiu.ac.ir

دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۲۸ صص ۸۳-۱۰۶ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۵/۳۰

چکیده

دولت پهلوی پس از کودتای ۲۸ مرداد، به‌منظور خنثی‌سازی کنش‌های ضد امنیتی مخالفان، از روش‌های متعدد و گاه نوینی بهره می‌گرفت. در حالی‌که در دوران رضاشاه، سیاست جذب و استحاله مخالفان–از جمله از طریق ندامت‌نامه‌نویسی موضوعیت چندانی نداشت، پس از کودتای ۲۸ مرداد، این شیوه به یکی از مهم‌ترین راهبردهای حاکمیت برای تبدیل مخالفان از موقعیت اپوزیسیون به حامیان نظام یا دست‌کم نیروهای خنثی مبدل شد. پرسش اصلی مقاله آن است که دولت پهلوی از چه مکانیسم‌هایی برای اخذ و انتشار ندامت‌نامه مخالفان استفاده می‌کرد و این فراگرد چه تأثیری بر تکوین و دگرگونی شخصیت سیاسی آنان بر جای می‌گذاشت؟ فرضیه پژوهش از این قرار است که دولت، با بهره‌گیری از وسایل ارتباط جمعی نظیر روزنامه‌ها، مجلات، رادیو و تلویزیون، فرایند ندامت را به حوزهٔ عمومی کشانده و از طریق بازنمایی رسانه‌ای، مخالفان پیشین را به عناصر بی‌خطر، خنثی یا حتی وابسته به نظام سیاسی تبدیل می‌کرد. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد نادمان را می‌توان در سه دسته متمایز دسته‌بندی کرد: نخست، ندامت به‌مثابه تاکتیک سیاسی، با هدف رهایی از زندان و استمرار مبارزه در اشکال و صوری دیگر؛ دوم، ندامت به‌مثابه فراگرد استحاله و تبدیل مبارز سیاسی به فردی منزوی و «اخته سیاسی»؛ سوم، نادم به‌مثابه ایدئولوگ نظام سیاسی که این دسته از افراد نه‌تنها جذب ساختار قدرت می‌شدند، بلکه به مبلغی فعال، مدافعی دوآتشه و گاه نظریه‌پرداز حاکمیت مبدل می‌گردیدند.

واژه‌های کلیدی: ندامت نامه‌نویسی، حزب توده، زندان، جشن سپاس، وسایل ارتباط جمعی.

استناد: خزائی، یعقوب.۱۴۰۵. *دولت پهلوی، ابزار ندامت نامه‌نویسی و تکوین شخصیت جدید سیاسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش)*، مجله تاریخ ایران، پاییز و زمستان، سال ۱۹ (۲): صص ۸۳-۱۰۶.

Copyright:© 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

مقدمه

دولت‌ها و نهادهای سیاســـی و امنیتی از طرق مختلف می‌کوشـــند مخالفان خود را جذب و از میزان اثرگذاری آنان بکاهند. راهبردهایی همچون تبعید، حبس، اعطای پســـت و جایگاه‌های سیاسی ازجمله این موارد است. یکی از روش‌های جدید در مواجهه با مخالفان، اخذ ندامت‌نامه است. ندامت‌نامه که با عناوین و اسامی دیگری چون تنفرنامه، توبه‌نامه، انزجارنامه، اعتراف‌نامه و نظایر آن شهرت داشته است، از پدیده‌های قرن بیستم به شمار می‌رود و در ایران به دوران پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ بازمی‌گردد. شـــاید یکی از معروف‌ترین نمونه‌های اعترافات و نمایش تلویزیونی آن، اظهار ندامت مخالفان استالین باشد و پس از آن، در دوران مائو نیز این رویه‌ها تکرار شد.

در دوران رضاشـــاه، جذب و خنثی‌سازی مخالفان و اقداماتی همچون ندامت‌نامه‌نویسی محلی از اعراب نداشـــت. سیاست پلیس در دوره رضاشـــاه از این قرار بود که از مخالفان، به‌ویژه کارگران، می‌خواستند در امور سیاســـی دخالت نکنند تا آنان را آزاد کنند. در دوران رضاشاه، از برخی افراد سیاسی امضا گرفته می‌شد تا دیگر در مسائل سیاسی دخالت نکنند، اما به قول آوانسیان، امضاها و الزام‌ها در جایی منتشر نمی‌شـــد؛ زیرا پلیس اساســـاً مایل نبود به این واقعیت تن دهد که در کشور زندانی سیاسی وجود دارد! (آوانسیان ۱۳۵۸، ۹-۱۰).

اما پس از کودتای ۲۸ مرداد، نظام سیاسی با شمار زیادی از متهمان مواجه شد و به دلایل و عللی، نیاز به اخذ ندامت‌نامه پیدا کرد. در این مقطع، بیش از یک دهه از تأسیس رادیو در ایران می‌گذشت و از طریق رادیو، امکان انتشار ندامت مخالفان به بهترین وجه ممکن فراهم بود. در واقع، یکی از تفاوت‌های رژیم محمدرضاشاهی با پدرش در زمینه نوع رفتار با مخالفان، به مسئله ندامت‌نویسی بازمی‌گردد. در حقیقت، نهادهای دولتی کوشش می‌کردند تا حد امکان اپوزیسیون را به پوزیسیون تبدیل کنند. حال مسئله این اســـت که چرا دولت در دهه‌های پس از کودتا به این سیاست روی آورد؟ این سیاست را از چه طرق و روش‌هایی عملیاتی می‌کرد؟ و در چه فراگردی مخالفان نظام سیاسی به موافقان آن مبدل می‌شدند؟

در زمینه پیشـــینه تحقیق، مهم‌ترین نوشته، کتاب «اعترافات شکنجه‌شدگان» نوشته یرواند آبراهامیان اســـت. آبراهامیان در بخش‌هایی از نوشته خود، از جمله در قسمتی با عنوان «شروع ندامت‌های علنی (۱۹۷۱–۱۹۷۵)»، بـــه ندامت‌های مخالفان توجه دارد (Abrahamian 1999, 112-119). آبراهامیان عمدتاً به درج گزارش‌هایی از کیفیت دســـتگیری و اعترافات کادرها و رهبران حزب توده و در ادامه، به شـــخصیت‌هایی مانند نیکخواه، ساعدی، قلیچ‌خانی و براهنی توجه دارد. مسائل مقاله کنونی، همچون مفهوم‌پردازی درباره ندامت و نادمان و دسته‌بندی آنان، انتشار مجله عبرت، مندرجات و دست‌اندرکاران

آن، مورد بررسی او قرار نگرفته است. ضمن اینکه نقش رسانه‌هایی مانند رادیو و تلویزیون در بازنمایی ندامت‌نامه‌ها نیز کمتر مورد عنایت وی قرار داشته است.

کودتا و موج ندامت نویسی

بازداشت‌شـــدگان سیاسی پس از کودتای ۲۸ مرداد را می‌توان در دو دسته اصلی جای داد: توده‌ای‌ها و عناصر چپ، و مصدقی‌ها و ملی‌گرایان. اگرچه معدود مواردی از حبس مذهبی‌ها نیز دیده می‌شود، پدیده ندامت‌نامه‌نویســـی عمدتاً به توده‌ای‌ها مربوط است. با این حال، مواردی از نگارش ندامت‌نامه در میان طیف ملی‌گرا و مذهبی‌ها نیز دیده می‌شود. در میان ملیون می‌توان به مهندس رضوی اشاره کرد. رضوی، نایب‌رئیس مجلس دوران مصدق، در زنـــدان لایحه دفاعی مفصلی تنظیم کرد (خواندنیها ۱۳۳۳، ۹)، ولی با این حال او را به ده ســـال حبس محکوم کردند. او پس از گذشـــت مدتی از حبس، در ۳۰ خرداد ۱۳۳۴ نامه‌ای به شاه نوشت و در آن تقاضای عفو خود را مطرح نمود. این تقاضا مورد قبول واقع شد و حبس رضوی از ده سال به دو سال تقلیل یافت (شفا ۱۳۵۶، ۲:۷۶۳). در میان مذهبی‌ها نیز می‌توان به مصطفی رهنما اشاره کرد. رهنما در خاطرات خود اظهار داشته است که پس از کودتای ۲۸ مرداد، نادمان را به خانه سید محمد بهبهانی، روحانی مشهور تهران که مورد توجه دربار بود، می‌بردند تا آنان نزد او توبه کنند و متعاقب آن آزاد شوند (رهنما ۱۳۸۷، ۴۹). رهنما به دلیل آنکه حاضر نشد به‌منظور اظهار ندامت و توبه نزد آیت‌الله بهبهانی برود، به خارک تبعید گردید (رهنما ۱۳۸۷، ۵۰). اگرچه وی به‌طور دقیق اشاره نکرده است که کدام طیف از بازداشت‌شدگان را نزد آیت‌الله بهبهانی می‌فرستادند، اما به احتمال زیاد افراد مذهبی و به‌ویژه غیرکمونیست‌ها را به منزل بهبهانی می‌بردند. ظاهراً حکومت در این مقطع سعی داشت مخالفان خود را مخالفان دین و شریعت معرفی کند و ازاین‌رو، افراد مذهبی را به‌منظور توبه نزد بهبهانی می‌فرستادند. این نوع توبه صبغه‌ای مذهبی داشت و بعداً در دهه ۵۰ دیگر کاربرد نداشت.

اما مهم‌ترین گروهی که پس از کودتا مورد تعقیب قرار گرفت، حزب توده بود. قریب به یک سال پس از کودتای ۲۸ مرداد، یعنی در ساعت ۹ صبح روز ۲۱ مرداد ۱۳۳۳، سروان ابوالحسن عباسی، از افسران ســـازمان نظامی حزب توده، در خیابان جمال‌الحق[۱] با چمدانی حاوی اسناد و مدارک محرمانه بازداشت شد (کتاب سیاه درباره سازمان افسران توده ۱۳۳۴، ۳۰۹-۳۱۰؛ کی‌مرام ۱۳۷۴، ۴۶۹؛ علوی ۱۳۸۵، ۱۷۸؛ خامه‌ای ۱۳۷۱، ۱۰۴۴) و این دســـتگیری باعث شد شمار زیادی از اعضا، کادرها و رهبران حزب توده به‌شکل دومینووار و به‌تدریج دستگیر شوند. با بازداشت عباسی، تیمور بختیار شخصاً تحقیقات را زیر نظر گرفت. وی گروهی را به‌منظور شکنجه عباسی در پادگان نظامی زرهی مستقر کرد (اطلاعات ۱۳۳۳، ۴).

---

۱. خیابانی نزدیک میدان راه‌آهن تهران

در آن زمان، لشـــکر دو زرهی مرکز بازداشت توده‌ای‌ها بود (هومن ۱۳۳۹، ۲۴۱؛ نشریات راه مصدق و ضمائم آن سال‌های ۱۳۳۲-۱۳۳۶ ۱۳۶۳، ۶۹۴).

سرگرد جعفر وکیلی، از اعضای سازمان افسری حزب توده که به دنبال اعترافات عباسی بازداشت شد، در نامه ۳۳/۸/۴ که در زندان نوشته بود، یادآور می‌شود: عباسی که از همه چیز باخبر بود، چند روز زیر شـــکنجه مقاومت می‌کند تا اینکه سرانجام اعضای هیئت دبیران و مسئولان شاخه خود را لو می‌دهد (وکیلی ۱۳۵۹، ۹). در نتیجه اعترافات عباســـی، ۲۷ افســـر اعدام و قریب به ۶۰۰ تن راهی زندان شدند (علـــوی ۱۳۸۵، ۱۷۸؛ انصاری ۱۳۷۵، ۳۵۴؛ به‌آذین ۱۳۷۱، ۱۳۸؛ خامه‌ای ۱۳۷۱، ۱۰۴۴). شـــماری از افســـران حزب توده، مانند سرگرد وکیلی (نامور ۱۳۴۳، ۴۹) و ستوان یکم منوچهر مختاری (داداش‌زاده ۱۳۸۷، ۲۰۹)، تقاضـــای عفو به‌منظور تخفیف در حکم اعدام خود را رد کردند و تیرباران شـــدند؛ ولی شـــمار زیادی از افسران محکوم به اعدام، با یک درجه تخفیف، به زندان دائم با کار محکوم شدند. این محکومان مشتمل بر ۴۲ افسر بودند (کتاب سیاه درباره سازمان افسران توده ۱۳۳۴، ۳۴۷-۳۴۹).

ســـرهنگ زیبایی، از مسئولان مهم این دوران، به شیوه دیگری از دســـتگیری افسران توده‌ای اشاره می‌کند. به نوشته وی، در اواخر سال ۱۳۳۳ ضرباتی به حزب توده وارد شد و چگونگی آن از این قرار بود: در چاپخانه بزرگ حزب توده در داودیه، دو نفر، یکی به نام احمد امیرانی و دیگری صمد زرندی، دستگیر شـــدند که هر دو از رانندگان و کادرهای فنی کمیته مرکزی حزب توده بودند. صمد زرندی که عملاً زندانی شدن خود را ناشی از کینه‌توزی‌های کیانوری می‌دانست، در زندان متنبه شد و تصمیم گرفت با کمک مأموران انتظامی با حزب توده مبارزه کند. بنا بر پیشنهاد زرندی، شب‌ها با مأموران تعقیب در جیپ ســـوار می‌شد و کادرهای توده‌ای را در خیابان نشان می‌داد و آنان یک‌به‌یک دستگیر می‌شدند، بی‌آنکه بفهمند ضربه را از کجا دریافت داشته‌اند (زیبایی ۱۳۴۳، ۶۳۷-۶۳۸).

نادمان، برچســـب‌ها و جرم‌های بزرگی همچون «خیانت» (جزنی بی‌تا، ۲:۱۵؛ به‌آذین ۱۳۷۱، ۵۶-۵۷؛ سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۲۱۴)، «بیگانه‌پرست» (کی‌مرام ۱۳۷۴، ۳۸۳)، «انحراف» (سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۴۹۹) و «جاسوسی» (انصاری ۱۳۷۵، ۴۰۹؛ سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۲۱۴) را پذیرفتند. محمد بهرامی در پیام رادیویی به اعضای باقی‌مانده حزب توصیه کرد مانند او رفتار کنند و همان‌گونه که او بلافاصله محل اختفای تنها کسی را که می‌شناخت، یعنی علوی، نشان داد، آنان نیز هر کس را که می‌شناسند معرفی کنند (خامه‌ای ۱۳۷۱، ۱۰۴۴). بهرامی در ندامت‌نامه خود چنین نوشت: «با کمال شرمساری از خاکپای همایونی طلب عفو مینمایم و قول میدهم که اگر مورد عفو قرار گیرم از راه طبابت که شغل جان نثار است ارتزاق خواهم کرد و دیگر لقمه جاسوسی و خیانت بدهان خود و زن و فرزندانم

نخواهم گذاشت ...» (سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۲۱۴). کی‌مرام متن ندامت‌نامه‌ای را که در فرمانداری نظامی[۱] جلوی او گذاشته بودند، نقل کرده است: «عضو حزب توده بیگانه پرست و خیانتکار بوده ام. از اعمال گذشته ی خودم ابراز نفرت می‌کنم و به سلطنت محمد رضاشاه پهلوی وفادار هستم» (کی‌مرام ۱۳۷۴، ۳۸۳). آگهی‌های پشیمانی مبنی بر بیزاری از حزب و اعلام خیانت گردانندگان آن–آگهی‌هایی که مردم به‌زودی نام «گه خوردم نامه» بدان دادند–صفحات روزنامه‌ها را پر می‌کرد (به‌آذین ۱۳۷۱، ۵۶-۵۷). مرتضی یزدی[۲] پس از چندی، با نوشـــتن ندامت‌نامه‌ای، از گذشـــته و اعمالش ابراز پشیمانی کرد و با تقاضای عفو از شاه، پس از چند سال حبس آزاد شد.[۳] اما علی علوی، با اینکه تنفرنامه شدیدی نیز نوشت، به تیرباران محکوم شد. این در حالی بود که یزدی و بهرامی مقام و موقعیت مهم‌تری در حزب داشتند، ولی به نظر می‌رسد وابســـتگی آنان به خانواده‌های معروف باعث آزادی‌شان شد (طبری ۱۳۶۷، ۱۵۳؛ نامور ۱۳۴۳، ۶۱؛ مسکوب ۱۳۸۱، ۱۲۰).

به دنبال بازداشت گسترده فعالان حزبی، فرمانداری نظامی از زندانیان می‌خواست سندی را امضا کنند که به‌منزله تأیید ارتباط آنان با حزب بود. رهبری حزب اعضا را از امضای این سند منع کرد. اطاعت اعضا از تصمیم رهبری حزب، راه آسانی را در اختیار دولت قرار داد تا اعضای حزب توده را از میان کسانی که به اشتباه بازداشت شده یا به سایر احزاب وابسته بودند، تشخیص دهد (بهروز ۱۳۹۰، ۴۹). برخی زندانیان توده‌ای در زندان تنفرنامه نوشته و از پیشگاه شاه تقاضای بخشش داشتند. این وضعیت در زندان‌ها مایه نگرانی سران حزب توده شد و آنان طی قطع‌نامه‌ای اقدامات نادمان را محکوم کردند. به‌ویژه پس از نامه «ســـرپا معذرت» دکتر یزدی که منجر به یک درجه تخفیف محکومیت او شد و همچنین شرکت نادر شرمینی در جشن‌های ملی، حزب توده بر آن شد تا هر دو را از حزب اخراج کند (زیبایی ۱۳۴۳، ۶۴۲). اما از اوایل تابســـتان ۱۳۳۴ بود که دســـتورالعمل تازه‌ای از کمیته مرکزی حزب توده به زندان رســـید. محققزاده، در میان حیرت کلیه افراد هیئت‌مدیره زندان، رهنمود جدید حزب مبنی بر ضرورت نوشتن «تقاضای عفو» توســـط محکومان به اعدام را به اطلاع آنان رساند. گرچه رهنمودهای کمیته مرکزی برای توده‌ای‌ها لازم‌الاجرا تلقی می‌شد و کمتر اتفاق می‌افتاد که با چون‌وچرا مواجه شود، پس از کودتا و انتقاداتی که نسبت به تصمیمات، موضع‌گیری‌ها و تحلیل‌های توجیه‌گر حزب پیش آمده بود، رهنمودها با تأمل و پس از بررسی کافی و وافی به‌موقع اجرا گذاشته می‌شد. رهنمود حزب به اتفاق آرا با مخالفت هیئت‌مدیره زندان شـــماره ۲ قصر روبه‌رو شد. بار دیگر رهنمود حزب با همان پیام قبلی به زندان رسید

۱. فرمانداری نظامی در قسمتی از ساختمان اصلی شهربانی قرار داشت (کی‌مرام ۱۳۷۴، ۳۷۸).

۲. دکتر مرتضی یزدی، عضو کمیته مرکزی و هیئت اجرائیه و مسئول سازمان زنان حزب توده، در اواخر سال ۱۳۳۳ دستگیر شد و اظهار ندامت کرد و با یک درجه تخفیف به حبس ابد محکوم شد؛ ولی در سال ۱۳۳۸ مورد عفو قرار گرفت (زیبایی ۱۳۴۳، ۷۳۰).

۳. دکتر یزدی ضمن نامه درخواست فرجام خود که در جراید منتشر شد، عده‌ای از رهبران حزب توده را خائن خطاب کرد (سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۴۹۸).

و از زندانیان خواست بیش از این تأخیر روا ندارند. جالب اینکه در رهنمود اخیر نیز هیچ‌گونه اشاره‌ای به دلایل مخالفت زندانیان توده‌ای و پاسخ به آنها نشده بود. لذا مقرر شد رفقا موضوع را فراتر از محدوده هیئت‌مدیره به بحث بگذارند و نظر تعداد بیشتری از رفقا را اخذ کنند. قریب به سی تن از سابقه‌دارترین رفقای مورد وثوق و پایبند به اصول حزبی مورد مشورت و رایزنی قرار گرفتند و از این تعداد، شمار اندکی رأی به پیروی از رهنمود حزب دادند و بیش از دو سوم رأی‌دهندگان مخالفت خود را اعلام داشتند؛ ازاین‌رو، نظر مخالف خود را همراه با دو سؤال تسلیم رهبری حزب توده کردند. یک پرسش از این قرار بود که آیا رهبری حزب آثار مخرب چنین اقدامی را در نظر گرفته است یا صرفاً درصدد نجات جان چند نفر است؟ پرسش دوم این بود که این رهنمود نظر چند تن از رفقای کمیته مرکزی است و آیا رفیق سعیدی[1] نیز با شما هم‌نظر است؟ هفته‌ای نگذشته بود که پاسخ پرسش‌ها، افزون بر نظر رهبری حزب، به زندان رسید: «هئیت اجرائیه به اتاق آراء توصیه می‌کند که رفقای محکوم به اعدام بدون فوت وقت کتبا اقدام به تقاضای عفو کنند. در این تصمیم رفیق سعیدی نیز شرکت دارد» (عمویی ۱۳۷۷، ۱۱۲-۱۱۳). پیام به امضای حسین بود و بعداً زندانیان اطلاع یافتند که حسین نام مستعار کیانوری است. پس از سه بار مبادله پیام و تأکید رهبری بر درخواست عفو، ناچار زندانیان، اعم از مخالف و موافق، تن به این کار دادند و هر یک از زندانیان، به‌جز مرزوان، تقاضای خود را تسلیم دفتر زندان کردند (عمویی ۱۳۷۷، ۱۱۳). نامه‌های طلب عفو به امضای ۲۸۴۴ تن از ۴۱۲۱ تن دستگیرشده در فاصله زمانی سپتامبر ۱۹۵۳ تا مه ۱۹۵۷[2] رسید (Abrahamian 1999, 95). این نامه‌ها در روزنامه اطلاعات منتشر می‌شد و اغلب آنها کوتاه، در کمتر از یک پاراگراف و گاه در کمتر از دو جمله تقریر شده بود. نامه‌ها صرفاً مشتمل بر نام و نام خانوادگی، شماره شناسنامه، شغل و پیشه و علت کناره‌گیری از حزب توده بود (Abrahamian 1999, 97). در واقع، پس از نابودی سازمان نظامی حزب توده و بازداشت اعضای آن، رهبری حزب سیاست خود را تغییر داد و از اعضای خود در زندان خواست برای کسب آزادی، تنفرنامه را امضا کنند (بهروز ۱۳۹۰، ۴۹).

به نظر جزنی، هنگامی که ضعف رهبری حزب توده در سال ۱۳۳۴ آشکار شد، افراد حزب در زندان دچار احساس تسلیم و استیصال شدند. رهبران و مسئولان حزب توده که در سال‌های ۱۳۳۴-۱۳۳۵ ش به زندان آمدند، اکثراً در زندان قزل‌قلعه محبوس بودند. زندان قزل‌قلعه به «مؤسسه خیانت و ندامت» تبدیل شد و موج ندامت از قزل‌قلعه به زندان‌های دیگر نیز سرایت کرد (جزنی بی‌تا، ۱۸). وارطان سالاخانیان و دوستش محمود کوچک شوشتری، از اعضای سازمان جوانان حزب توده، در سال ۱۳۳۳ دستگیر و تحت

---

۱. سعیدی نام مستعار خسرو روزبه است.

۲. مصادف است با شهریور ۱۳۳۲ تا اردیبهشت ۱۳۳۶ شمسی.

شکنجه شدید قرار گرفتند و با اینکه هر دو از اعضای رده‌پایین حزب بودند و لذا نمی‌بایست اطلاعات مهمی داشـــته باشند، در خلال ۱۴ روز تا سرحد مرگ مقاومت کردند و بی‌آنکه لب به سخن بگشایند، کشـــته شدند (نامور ۱۳۴۳، ۳۹؛ سالنامه توده ۱۳۴۹، ۱۶۷). زاخاریان، عضو کمیته ایالتی تهران، پس از شکنجه‌های طاقت‌فرسا کشته شد.

نویسندگان کتاب سیرکمونیزم در ایرانا[1] از تغییر در احوال و زندگی زندانیان توده‌ای سخن رانده‌اند. آنان زندان را به میدان بحث‌وگفت‌وگو درباره زیان‌های سترگ حزب توده و ایدئولوژی آن مبدل کرده و آن را غرق در شـــعارهای ضدتوده‌ای، میهن‌دوستانه و شاه‌دوستانه کردند. فرماندار نظامی تهران در رفتار با زندانیان شـــیوه خاصی در پیش گرفت. تیمور بختیار، فرماندار نظامی، در روز جشن ۲۸ مرداد ۱۳۳۵ در زندان قزل‌قلعه، سیاست فرمانداری نظامی را بدین‌گونه تشریح کرد:

«بدفعات گفته ام و حالا هم می‌گویم که اینجا زندان نیست آموزشگاه است و ما آموزگارانی هستیم که کوشش میکنیم هر چه زودتر این جوان‌ها از آموزشگاه مزبور فارغ التحصیل شوند و آزاد گردند و ما هم از آزادی آنها مثل اولیای آنها خوشحال باشیم» (سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۵۰۳).

مناسبات خارجی دولت با شوروی نیز در مقاومت یا تسلیم توده‌ای‌ها اثرگذار بود. هنگامی که خروشچف، دبیرکل حزب کمونیســـت شوروی، در کنگره بیستم علیه جنایات اســـتالین سخن گفت، این تغییر و تحولات در شوروی بر روحیه زندانیان توده‌ای اثری بس شگرف گذاشت و بلافاصله دامنه ندامت‌نامه‌ها گسترش یافت (زیبایی ۱۳۴۳، ۶۷۱-۶۷۸). روز ۴ تیرماه ۱۳۳۵، مصادف با ۲۵ ژوئن ۱۹۵۶، شاه و ملکه ثریا به دعوت رئیس‌جمهور روســـیه وارد مسکو شدند و این مناسبات نوین نیز تأثیر مخربی بر روحیه و منش توده‌ای‌ها داشت.

بدین‌ترتیب، در خلال ســـال‌های ۱۳۳۵ و ۱۳۳۶، بســـیاری از محکومان توده‌ای با نگارش ندامت‌نامه آزاد شـــدند. به‌عنوان نمونه، در اول فروردین ۱۳۳۵، گروهی متشکل از ۵۰ تن از محکومان به ده سال حبس و کمتر آزاد شـــدند. صد تن دیگر از افســـران حزب توده که به ۳ تا ۱۰ سال حبس محکوم شده بودند، به‌دلیل حســـن رفتارشان، در مناسبت‌هایی همچون ۲۸ مرداد، تولد شاه یا آغاز سال نو آزاد شدند (رهنما ۱۴۰۲، ۱۲۲-۱۲۳). با آزادی افراد مزبور، میدان برای فعالیت صحنه‌گردانان ندامت بیشـــتر شد و عرصه بر آنان که خوددار بودند، تنگ‌تر. گروه دیگری، به تعداد ۶۸ تن، در ۴ آبان‌ماه ۱۳۳۵ آزاد شـــدند و همگی آنان محکومیتی پانزده‌ســـاله یا کمتر داشتند. در نوروز ۱۳۳۶، آزادی بیش از ۱۲۰ تن دیگر از توده‌ای‌ها رقم خورد. در واقع، در فاصله قریب به دو سال و نیم، چیزی نزدیک به ۶۰ درصد توده‌ای‌ها

---

۱. فخرالدین میرمضانی، از فعالان حزب توده، به همراه قریشی و مهندس شرمینی، از اعضای برجسته حزب توده، با همکاری تیمور بختیار و آزموده کتاب سیر کمونیزم در ایران را نگاشتند (ابراهیم‌زاده ۱۳۸۱، ۲۵۶).

آزاد شدند. باقی زندانیان، جز شمار اندکی از محکومان به ۱۰ و ۱۵ سال حبس، عمدتاً محکومان حبس ابد بودند (عمویی ۱۳۷۷، ۱۲۲-۱۲۳).

پس از پیروزی انقلاب ۱۳۵۷ و آزادی زندانیان سیاسی، اعضای حزب توده در خاطرات خود مدعی شدند که زندانیان توده‌ای، از آنجا که به فعالیت قانونی اعتقاد داشتند، با نگاشتن عفونامه و انزجارنامه، تاکتیک مناسبی برگزیدند تا از زندان آزاد شوند و مبارزه را ادامه دهند. بر اساس این خاطرات، حزب توده به‌وسیله یادداشت‌های پنهانی و رمز مورس به اعضای خود دستور داده بود تا برای رهایی از زندان، نامه‌ها را امضا کنند (کی‌مرام ۱۳۷۴، ۴۴۰، ۴۹۴، ۴۹۷). این در حالی است که تعدادی از این افراد با نگاشتن عفونامه، در حقیقـــت مخالفت خود با رژیم پهلوی را خاتمه‌یافته تلقی کردند و به زندگی عادی و حتی گاه تأیید حکومت پهلوی روی آوردند.

انتشار مجله عبرت و دیگر اقدامات

دولت و فرمانداری نظامی روش‌های متنوعی را برای نادم‌سازی مخالفان طراحی کرده بودند. به‌عنوان نمونه، توده‌ای‌ها ضمن دعای صبحگاهی و شامگاهی، باورهای نوین خود را با شعار «خدا، شاه و میهن» ابراز می‌کردند. توده‌ای‌ها در زندان، روزهای مهم و جشن‌های دولتی مانند ۲۸ مرداد، ۴ آبان، ۱۵ بهمن، ۱۴ مرداد و ۲۵ شـــهریور را جشـــن می‌گرفتند و در این جشن‌ها و سرورها، رجال لشکری و کشوری و نمایندگان مطبوعات نیز حضور می‌یافتند (سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۴۹۳-۴۹۴؛ سمیعی ۱۴۰۳، ۲۹۹). نادمان در مراســـم صبحگاهی و شامگاهی که در زندان‌ها برگزار می‌شد، سخنرانی می‌کردند و با دیگر زندانیانـــی که در برابر رژیم مقاومت می‌کردند، برخورد می‌کردند (جزنی بی‌تا، ۱۸-۱۹). از دیگر اقدامات نادمان این بود که جمعی از افســـران نادم حزب توده در ســـال ۱۳۳۳ در مراسم نثار تاج گل بر آرامگاه رضاشاه شرکت کردند (مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران بی‌تا، سند شماره ۸۲۳-۰-۴ع).

دیگر اقدام عملی محکومان توده‌ای، ترتیب نمایشـــنامه جالب‌توجه «پیمان» و به صحنه بردن آن بود. زندانیان این نمایشـــنامه را در زندان قصر تمرین کردند و به کمک فرمانداری نظامی تهران، مقدمات نمایش آن در تالار بزرگ فرمانداری، با گنجایش سه هزار نفر، فراهم شد و نمایش به روی صحنه رفت. نمایش مزبور ماجرای به‌اصطلاح انحراف و خطاهای افسران توده‌ای بود. این نمایش تا هشت شب ادامه داشت و قریب به سی هزار نفر، بنا بر دعوت فرماندار نظامی تهران، از آن دیدن کردند (سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۴۹۹).

رادیو نیز در کنار روزنامه‌ها و جراید، ابزار مناســـبی برای علنی ساختن ندامت‌نامه‌ها بود. در واقع، نمونه دیگری از اقدامات نادمان، سخنرانی‌هایی بود که از رادیو تهران پخش می‌شد. بسیاری از نادمان از پشت

میکروفن رادیو نسبت به عقاید گذشته خود ابراز تنفر می‌کردند و همبستگی خود با دولت و وفاداری خود به شاه را ابراز و اعلام می‌داشتن[۱]د (سمیعی ۱۴۰۳، ۳۰۳). افسران محکوم در زندان شماره ۲ قصر، طبق برنامه‌ای منظم، در روزهای شنبه و چهارشنبه برنامه رادیویی داشتند و ضمن آن، مقالات، اشعار و آثار ادبی و هنری خود را ارائه می‌دادند (سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۴۹۹).

یکی دیگر از روش‌های اطلاع‌رسانی درباره ندامت مخالفان، چاپ متن اعترافات در روزنامه‌ها بود. از این جهت، در سال‌های ۱۳۳۳-۱۳۳۶ متن ندامت‌نامه‌های اعضای رده‌بالا و رده‌پایین حزب توده در روزنامه‌های کشـــور، به‌ویژه اطلاعات، منتشر می‌شـــد (بهروز ۱۳۹۰، ۴۹). یکی از مهم‌ترین اقدامات نادمان، نگارش مقالاتی در رد حزب توده و عقاید پیشین خود بود. صادق انصاری، یکی از کادرهای مهم حزب، بر این باور است که تا زمانی که توده‌ای‌ها در زندان زرهی به سر می‌بردند، از «عبرت‌نویسی» و امضای «تنفرنامه» چندان خبری نبود، ولی در قزل‌قلعه وضع متفاوت بود. به نوشته انصاری، در قزل‌قلعه «عبرت‌نویسی»، یعنی انتشار مقالاتی ضد حزب توده و ابراز ندامت از گذشته، با سرپرستی زیبایی آغاز شد (انصاری ۱۳۷۵، ۴۰۹). مقامات امنیتی یکی از شـــروط پذیرش ندامت را همکاری با دولـــت اعلام کرده بودند. در میان زندانیان قزل‌قلعه افرادی نظیر مهندس شرمینی[۲]، عضو کمیته مرکزی؛ جهانگیر افکاری، صیادنژاد و سید اشرافی، اعضای مشاور کمیته مرکزی؛ محبوب عظیمی، فخرالدین میرمضانی، رحمت‌الله جزنی و عباس عباس‌زاده، اعضای کمیته ایالتی تهران؛ و بسیاری از مسئولان تشکیلات حزبی در تهران و ولایات دیده می‌شدند. این افراد چندین بار به شاه تلگراف مخابره کردند و ضمن آن، تنفر خود را از حزب توده و راهی که در گذشته در پیش گرفته بودند، ابراز داشتند (سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۴۹۷). یکی از نادمان معروف توده‌ای، نادر شرمینی، پیش‌تر ریاست سازمان جوانان حزب توده را بر عهده داشت. وی پس از دستگیری در سال ۱۳۳۳، در سال ۱۳۳۵ نامه‌ای حاکی از ندامت برای خلیل ملکی ارسال کرد و ملکی که سوسیالیستی ضد حزب توده بود، آن را در مجله خود، «نبرد زندگی»، منتشر ساخت. شرمینی در آن نامه، ملکی را به‌سبب دوراندیشی‌اش در فهم انحرافات حزب توده مورد تمجید قرار داده بود (رهنما ۱۴۰۲، ۱۲۳).

نخستین نشانه همکاری توده‌ای‌ها نیز قلم زدن در مجله عبرت بود. مجله عبرت، ارگان رسمی نادمان حزب توده بود و رهبران و نویسندگان آن در زندان قزل‌قلعه به سر می‌بردند. این مجله به‌صورت ماهیانه در سال‌های ۱۳۳۴ و ۱۳۳۵[۳] منتشر می‌شد و در آن، ندامت‌نامه‌های اعضای حزب توده انتشار می‌یافت (حاجبـــی تبریزی ۱۳۸۹، ۳۷). در مجله عبرت، رهبران درجه یک و دو حزب توده مقالات سیاســـی و

---

۱. برای اطلاع از متن اعتراف‌نامه سمیعی گیلانی، نک.: (سمیعی ۱۴۰۳، ۳۰۸–۳۱۰).

۲. مهندس نادر شرمینی، عضو کمیته مرکزی و مسئول سازمان جوانان، در سال ۱۳۳۳ دستگیر شد و پس از اظهار ندامت و قرار دادن کلیه اطلاعات در اختیار مأموران انتظامی، در سال ۱۳۳۹ آزاد شد (زیبایی ۱۳۴۳، ۷۳۱).

۳. ویدا حاجبی تبریزی به خطا تصور کرده است که مجله عبرت در سال ۱۳۳۳ نیز منتشر می‌شد (حاجبی تبریزی ۱۳۸۹، ۳۷).

ایدئولوژیک می‌نوشـــتند (جزنی بی‌تا، ۱۸). در هر بند، سردمداران ندامت برنامه‌هایی پیش پای زندانیان می‌گذاشتند که تنها پس از پشت سر گذاشتن آنها بود که فرد در جرگه نادمان صادق پذیرفته می‌شد و در فهرست احتمالی عفو قرار می‌گرفت. کسانی چون افشنگ و قاسملو در بند دو، قره‌گزلو و صدرالاشراف در بند سه، افخمی و پورعسگری در بند یک، و سهیل، بهرامی و حشمتی در بند چهار، صحنه‌گردانان ندامت‌بـــازی بودند (عمویی ۱۳۷۷، ۱۲۱). فخرالدیـــن میرمضانی یکی از فعالان حزب و مدتی یکی از مسئولان بهشهر بود. او پس از کودتای ۲۸ مرداد، به همراه قریشی و مهندس شرمینی، در تدوین مجله عبرت در زندان نقش مهمی ایفا می‌کرد (ابراهیم‌زاده ۱۳۸۱، ۲۵۶). در ۱۵ بهمن ۱۳۳۴، نخستین شماره مجله ماهیانه «عبرت» منتشر شد که ارگان زندانیان توده‌ای به شمار می‌رفت. اعضای سابق حزب توده تنها به انتشار تنفرنامه بسنده نکردند، بلکه بسیاری از آنان مشاهدات و ملاحظات خویش را از درون حزب توده در مجله عبرت منتشر کردند. مجله عبرت تا شماره ۵ خود به‌عنوان ارگان زندانیان توده‌ای منتشر می‌شد، ولی چون به‌تدریج در خارج از زندان و در میان اعضای سابق حزب توده بر شمار هواداران مجله عبرت افزوده می‌شد، از شماره ۶ گامی به جلو برداشت و به ناشر افکار اعضای سابق حزب توده مبدل گردید. روز ۱۵ بهمن ۱۳۳۵، به مناسبت آغاز دومین سال انتشار مجله عبرت، جشنی در تالار فرهنگ از طرف هیئت تحریریه مجله برپا گردید که در آن رجال لشکری و کشوری، نویسندگان و مدیران جراید و اعضای ســـابق حزب توده شرکت داشتند. با انتشار نخستین شماره عبرت در سال دوم معلوم شد که مجله در دوره جدید با قطع بزرگ‌تر و صفحات بیشـــتر منتشر شده است (سیرکمونیزم در ایران ۱۳۳۶، ۵۰۰-۵۰۱). با وضع پیش‌آمده برای حزب و نگارش ندامت‌نامه و انتشـــار مجله عبرت، برخی از اعضای حزب توده از همان زمان تصمیم به کناره‌گیری از حزب گرفتند. یکی از این افراد محمدجعفر محجوب بود که در سال ۱۳۳۴ از حزب توده خارج شد (محجوب ۱۳۸۱، ۱۱۳). بعدها، همکاران نشریه عبرت از مشارکت در فعالیت‌های حزب توده، حتی پس از انقلاب ۱۳۵۷، محروم شدند.

اینکه چرا دولت ندامت‌نامه را به‌صورت علنی منتشر می‌کرد، باید در کارکردهای آن مورد کندوکاو قرار گیرد. به نظر می‌رسد یکی از اهداف اصلی اخذ ندامت‌نامه علنی این بود که دیگر مخالفان نظام سیاسی از اقدامات آتی خود علیه حاکمیت بپرهیزند و واقف شوند که در صورت مبارزه علیه حکومت، فرجامی نظیر توابان پیدا خواهند کرد.

در اوایل دهه ۴۰، نظام سیاسی به ثبات نسبی رسید و دولت با بحران بزرگی مواجه نشد. در نتیجه، در این دهه میزان بازداشت‌ها و شمار زندانیان، نسبت به دهه قبل و بعد از آن، تفاوت‌های اساسی داشت. رهبران و اعضای برخی احزاب و گروه‌های مخالف، همچون نهضت آزادی و جبهه ملی، پس از چند سال حبس

آزاد شدند. اما در دهه ۵۰، شمار مخالفان دولت به‌شکل بی‌رویه‌ای رو به افزایش بود و ازاین‌رو، رویه اخذ ندامت‌نامه که مدتی در دهه ۴۰ کم‌رنگ شده بود، از سر گرفته شد.

ایدئولوگ‌های نظام سیاسی

در دهه ۴۰ شـــاهد آن هســـتیم که برخی از زندانیان سیاسی به‌طور کلی تغییر مسیر دادند و از مخالف سیاســـی به طرفدار نظام سیاسی و، در برخی موارد، به ایدئولوگ دولت مبدل شدند. یکی از این نادمان که بعدها در سیستم سیاسی به ایدئولوگی برجسته تبدیل شد، محمود جعفریان بود. پس از آنکه مدارکی از منزل ســـروان نظام‌الدین مدنی پیدا شد و در این مدارک نشانی از محمود جعفریان نیز وجود داشت، وی بازداشت شد. طبق اسناد ساواک، در ۳ شهریور ۱۳۳۳ «در نتیجه بهره‌برداری از مدارک مکشوفه از منزل سروان شهربانی نظام‌الدین مدنی نامه ستوان‌یکم شهربانی محمود جعفریان که تقاضای عضویت در حزب توده نموده اســـت» کشف شـــد (چپ در ایران به روایت اسناد ساواک: سازمان نظامی حزب توده ایران ۱۳۸۰، ۶۹). جعفریان در دادگاه نظامی به ۵ ســـال حبس محکوم شـــد و پس از طلب عفو، محکومیتش به دو ســـال تقلیل یافت. کیانوری در کتاب خاطرات خود به محمود جعفریان و ارتباط او با ســـاواک اشاره می‌کند: «در زندان چند نفر از افسران ما همکار ساواک شدند که یکی از آن‌ها همین آقای جعفریان بود. جعفریان از افسران رده پایین سازمان افسری بود که در خوزستان بازداشت شد. او در زندان همکاری با ساواک را شروع کرد و پس از آزادی مدارج ترقی را طی کرد» (کیانوری ۱۳۷۱، ۳۵۸). عمویی جعفریان را «چشم و گوش زندانبان» لقب می‌دهد که «به بهای نجات خود، بار هم‌زنجیران خود را سنگین و سنگین‌تر کرد» (عمویی ۱۳۷۷، ۱۳۱). جعفریان پس از اظهار ندامت، آمادگی خود را برای هرگونه همکاری اعلام کرد و در ۶ آبان ۱۳۳۵ آزاد شـــد. عمویی معتقد بود جعفریان در چپ‌روی همتا نداشـــت، ولی آن‌گاه که از نفس افتاد، در سراشیبی سقوط، به‌عنوان کارشناس جریانات چپ، به خدمت ســـاواک درآمد (عمویی ۱۳۷۷، ۲۷۶). جعفریان در اواخر دهه ۳۰ برای ادامه تحصیل به فرانسه رفت و موفق به اخذ مدرک دکتری جامعه‌شناســـی از دانشگاه ســـوربن شد. وی در سال ۱۳۴۵، با دعوت رضا قطبی، به استخدام تلویزیون ملی ایران درآمد. او به‌تدریج مدارج ترقی را طی کرد و به مناصب عالی‌ای همچون معاونت ســـازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران رســـید. جعفریان، به همراه توده‌ای‌های سابقی همچون دکتر محمد باهری، رسول پرویزی، جهانگیر تفضلی و پرویز نیکخواه، از طراحان حزب رستاخیز بودند. جعفریان سمت قائم‌مقامی جمشید آموزگار در دبیرکلی حزب رستاخیز را نیز بر عهده داشت.

پرویز نیکخواه و کوروش لاشـــایی دو توده‌ای دیگر بودند که در اوایل دهه ۴۰، با سرخوردگی از حزب توده، به تشـــکیل سازمان انقلابی حزب توده مبادرت ورزیدند. در حقیقت، جوانانی همچون نیکخواه و

لاشایی راهبرد حزب توده مبنی بر مبارزه قانونی را قبول نداشتند و به مشی انقلابی گرایش یافته بودند. نیکخواه پس از سفر به چند کشور اروپایی و پیش از سفر به ایران، مسئله جدایی از حزب توده و مشی مسلحانه را مطرح کرده بود (نگاهی از درون به جنبش چپ ایران: گفت‌وگو با کوروش لاشایی ۱۳۸۱، ۳۲-۳۳). بدین‌ترتیب، در اردیبهشت ۱۳۴۳ سازمان انقلابی حزب توده تشکیل شد و نیکخواه در زمره رهبران و مؤسسان آن قرار گرفت. جذبه نیکخواه نزد پیروانش به‌مثابه عیسی و حواریون بود (نگاهی از درون به جنبش چپ ایران: گفت‌وگو با کوروش لاشایی ۱۳۸۱، ۴۵). نیکخواه به‌منظور پیشبرد اهداف انقلابی به ایران آمد و در همان ایام به شاه در کاخ مرمر تیراندازی شد. نیکخواه نیز، باوجود بی‌گناهی، در ردیف متهمان ترور قرار گرفت و ۷ سال را در حبس گذراند (باهری ۱۹۸۲، نوار ۲۵).

نیکخواه در سال ۱۳۴۶ با انجام مصاحبه‌ای تلویزیونی اظهار ندامت کرد و خیلی زود مورد توجه ساواک قرار گرفت. او در زندان به این نتیجه رسید که انقلاب سفید و در رأس آن، پروژه اصلاحات ارضی، از روش مبارزات سیاسی پیشین خودشان در مارکسیسم و مائوئیسم پیشرفته‌تر است. نیکخواه از مرداد ۱۳۴۹ در وزارت اطلاعات و جهانگردی استخدام شد و سپس در تلویزیون ملی ایران، در سمت مدیر گروه تحقیق، مشغول به کار شد. او از بدو آزادی از زندان اقدام به انتشار مقالات ضدکمونیستی کرد (چپ در ایران به روایت اسناد ساواک: پرویز نیکخواه ۱۳۸۵، ۴۵۰). پس از تأسیس حزب رستاخیز، نیکخواه به همراه محمود جعفریان و داریوش همایون در تلویزیون میزگردی تشکیل دادند و به ستایش از کاردانی و آینده‌نگری شاه پرداختند. در این ایام، نیکخواه از برجسته‌ترین نظریه‌پردازان حزب رستاخیز بود. باهری زمانی که رئیس حزب رستاخیز شد، از شاه اجازه به‌کارگیری او در حزب را گرفت. ساواک از این ایام به بعد نیکخواه را در اختیار گرفت، گویی او را فتح کرده بودند (باهری ۱۹۸۲، نوار ۲۵).

مصاحبه‌های نیکخواه با خبرنگاران، دولت را به این نتیجه رساند که گفته‌های نیکخواه، چه در داخل و چه در خارج از کشور، انعکاس گسترده‌ای خواهد داشت. ازاین‌رو، دولت درصدد برآمد دیگر افراد مشهور را نیز وادار به نگارش ندامت‌نامه و همکاری با دولت کند. ازاین‌رو، با فردی مانند کوروش لاشایی، از اعضای کنفدراسیون دانشجویان ایرانی، همانند نیکخواه رفتار شد. لاشایی مسئول تشکیلات سازمان انقلابی بود (لطف‌الهی ۱۳۹۳، ۱۵۹). وی نیز پس از دستگیری از اعمال و گذشته سیاسی خود ابراز ندامت کرد و خواستار عفو شد. لاشایی نیز پس از عفو، در ردیف مفسران سیاسی به دولت پهلوی خدمت کرد (نگاهی از درون به جنبش چپ ایران: گفت‌وگو با کوروش لاشایی ۱۳۸۱، ۲۷۳).

جشن سپاس

برجسته‌ترین تجلی ندامت مخالفان به سال ۱۳۵۵ و مراسم «جشن سپاس» بازمی‌گردد. جشن سپاس مهم‌ترین مراسم ندامت جمعی در عصر پهلوی است. در دهه ۵۰، تلویزیون به بهترین وجه برای نمایش اعترافات و ندامت‌ها مورد توجه قرار گرفت. نمایش مصاحبه‌های تلویزیونی افرادی همچون قلیچ‌خانی، براهنی و دیگران می‌توانست بیش از روزنامه و رادیو در جذب مخاطبان اثرگذار باشد. حکومت دست‌کم به دو دلیل درصدد برآمد تعدادی از زندانیان را آزاد کند. نخست اینکه دولت دموکرات آمریکا شاه را برای ایجاد فضای باز سیاسی تحت فشار گذاشته بود و دولت پهلوی می‌توانست با آزادی تعدادی از زندانیان سیاسی از فشارهای آمریکا بکاهد (همگام با آزادی ۱۳۸۹، ۲:۱۲۵).

علامه‌زاده در این رابطه، زیر عنوان «جیمی کراسی!»، بیان می‌دارد:

> «وابســـتگی رژیم شاه را به سیاســـت دولت آمریکا هیچ کجا به اندازه زندان نمی‌شد به عینه دید و احســـاس کرد. با جابجائی جمهوری خواهان و دموکرات‌ها در صحنه سیاسی آمریکا که هر چهار ســـال یک بار می‌توانست رخ دهد بیش از تغییر جو سیاسی در ایران، نحوه برخورد با زندانیان سیاسی در زندان‌های ایران تغییر می‌یافت. اگر نه بلافاصله، به هر حال و به تدریج. باور ندارم جابجایی قدرت در آمریکا در زندان‌های خود آن کشـــور همانقدر تاثیر می‌گذاشت که در زندان‌های ما!» (علامه‌زاده ۲۰۱۲، ۱۳۹).

دوم اینکه آزادی زندانیان سیاسی و گرفتن التزام از آنان مبنی بر عدم دخالت در امور سیاسی می‌توانست بسیار بیشتر از حبس آنان برای رژیم مفید واقع شود.

زندانیان سیاســـی نیز برای اقدام خود و مشارکت در جشن سپاس، دلایل خاص خود را اظهار داشته‌اند؛ برخی از زندانیان مذهبی ابراز داشـــته‌اند که پیام‌های مجتهدان بزرگی مانند آیت‌الله میلانی و خویی به زندانیان می‌رسید که با نوشتن نامه‌ای مختصر در اظهار ندامت، از زندان رها شوند (خاطرات حبیب‌الله عسکراولادی ۱۳۸۹، ۲۲۶).

بدین‌ترتیب، رژیم با برنامه‌ای از پیش تعیین‌شده تصمیم گرفت زندانیان سیاسی را با برآوردن خواسته‌های مورد نظر آزاد سازد. بدین‌منظور، عضدی[۱]، رئیس کمیته مشترک، و رسولی[۲]، رئیس زندان اوین، فعالیت

۱. منوچهر عضدی از بازجویان مهم اداره سوم ساواک بود که با هیکل درشت خود از دیگران متمایز بود. وی به دلیل خدمات خود در دهه ۵۰ به ریاست کمیته مشترک ضدخرابکاری رسید. او در حوادث انقلاب از کشور گریخت و بعداً در شهر لس‌آنجلس به شغل پارچه‌فروشی روی آورد (نگاهی از درون به جنبش چپ ایران: گفت‌وگو با کوروش لاشایی ۱۳۸۱، ۱۹۱).

۲. نام واقعی «رسولی» ناصر نوذری است و وی پیش از ورود به ساواک، آموزگار فرهنگ در اهواز بود و به‌صورت منبع با ساواک خوزستان همکاری می‌کرد. رسولی در سال ۱۳۵۰ به استخدام ساواک درآمد و در بخش ۳۱۱ به کار مشغول شد. نوذری چون فرد مطیعی بود، از همان ابتدا مورد توجه ناصری (عضدی) واقع شد و عضدی از او برای اطلاع از وضع کارمندان بخش استفاده می‌کرد. رسولی در سال‌های ۱۳۵۱ و ۱۳۵۲ در اوین مشغول بازجویی بود و پس از آن به کمیته منتقل شد (موزه عبرت ایران بی‌تا، «برگه بازجویی و صورت‌جلسه بهمن نادری‌پور»، ۱).

خود را برای آماده‌ســـازی زندانیان به‌منظور پذیرش خواسته‌های حکومت و برگزاری مراسم آغاز کردند (همگام با آزادی ۱۳۸۹، ۲:۱۲۵).

به گفته صفرخان، یک روز محرری، رئیس دایره زندان‌ها، زندانیان را جمع کرد و از نوشتن «ندامت‌نامه» و در نتیجه، از آزادی سخن گفت (خاطرات صفرخان ۱۳۷۸، ۲۵۳-۲۵۴). روزی در اوایل سال ۱۳۵۵، از بلندگوی زندان اعلام شد که صفرخان وسایل خود را جمع کند و سپس او را با چشمان بسته به کمیته بردند. رسولی، یکی از بازجویان، یک شب در حدود یک بعد از نیمه‌شب صفرخان را از خواب بیدار کرد و به اتاق شکنجه برد و گفت: «شما را آزاد می‌کنیم. بروید بیرون زندگی کنید. چرا شما را تا به حال در زندان نگه داشته اند؟» صفرخان در جواب اظهار داشت که دادستان و شما مرا زندانی کرده‌اید. رسولی پس از قدری صحبت گفت: «پدر! بیا بنویس. به من دســـتور داده اند تا تو را آزاد کنیم. در بیرون بهتر می‌توانی زندگی کنی. بعد از آزادی قرار شـــده مبلغی به عنوان ماهیانه برای تو تعیین کنیم. با آن بهتر گذران خواهی کرد. بس است. بیش از این عناد نکن». صفرخان با عصبانیت اظهار داشت: «اگر مرخص بشـــوم به شـــما احتیاج ندارم. می‌توانم با زحمت خودم، زندگی بخور و نمیری را تامین کنم» (خاطرات صفرخان ۱۳۷۸، ۲۶۴). شـــماری از نادمان را که از زندان‌های اوین و قصر آورده بودند، در سالن بزرگی گرد آوردند و اعلام کردند که در ۱۵ اســـفند آزاد خواهند شـــد (خاطـــرات صفرخان ۱۳۷۸، ۲۶۵-۲۶۶؛ محمدی ۱۳۹۶، ۳۹۲). بدین‌ترتیب، شـــماری از زندانیان سیاسی را به‌منظور شرکت در مراسم ویژه‌ای گزینش کردند. ترکیب زندانیان شرکت‌کننده در مراسم جشن سپاس از سه جریان اصلی آن زمان، یعنی کمونیست‌ها، مذهبی‌ها (به‌ویژه اعضای هیئت‌های مؤتلفه) و ملی‌گراها بود. پرویز نیکخواه نیز در مراسم یادشده شرکت داشت (مظاهری ۱۳۸۵، ۱۴۸). حکومت از زندانیان خواسته بود تا هر یک تقاضای عفو و بخشش بنویسند تا روند آزادی‌شان انجام شود. بخشی از زندانیان سیاسی که بدین‌منظور انتخاب و با آنان گفت‌وگو شد، زندانیان مؤتلفه بودند؛ آنان هر یک نامه‌ای مشتمل بر درخواست عفو نگاشتند و ظاهراً فقط حاج مهدی عراقی زیر بار نوشتن ندامت‌نامه نرفت (مظاهری ۱۳۸۵، ۱۴۸).

لذا به مناسبت سالروز ۱۵ بهمن‌ماه، روز رفع خطر از جان شاه، ۶۶ تن (علامه‌زاده ۲۰۱۲، ۱۴۳؛ مظاهری ۱۳۸۵، ۱۴۸) یـــا به قول دیگری حدود ۶۲ تن (خاطرات صفرخـــان ۱۳۷۸، ۲۶۶) و طبق روایتی دیگر ۶۰ تن (خاطرات صفرخان ۱۳۷۸، ۲۳۱-۲۳۲) از زندانیان را در سال ۱۳۵۵[1] به تلویزیون بردند. منوچهر سلیمی مقدم[2]، یکی از زندانیان کمونیست، نیز مطلبی در ستایش شاه خوانده بود و دیگر زندانیان یک بار گفته بودند «سپاس» (خاطرات صفرخان ۱۳۷۸، ۲۳۲). ساواک پیش‌تر از خانواده‌های زندانیان مشمول

۱. صفرخان به اشتباه سال برگزاری مراسم سپاس را ۱۳۵۶ ذکر کرده است (خاطرات صفرخان ۱۳۷۸، ۲۳۱).

۲. منوچهر مقدم ســـلیمی در جریان پرونده تیراندازی شـــمس‌آبادی به شاه در سال ۱۳۴۴ و در ارتباط با نیکخواه به زندان محکوم شده بود و بعداً در سال ۱۳۵۲، این بار در ارتباط با خسرو گلسرخی، بازداشت شد (سماکار ۱۳۸۵، ۲۲۸).

عفو خواسته بود برای کسان خود کفش و کت‌وشلوار بیاورند. زندانیان را به سلمانی برده و به هر زندانی مدالی داده بودند که روی آن تمثال تاج شاهنشاهی حک شده بود. زندانیان می‌بایست این مدال را روی سینه خود بیاویزند. در روز ۱۵ بهمن، زندانیان یادشده را به سالنی هدایت کردند. سالن برگزاری مراسم در زندان قصر واقع بود و زندانیان را با چشـــمان بســـته در سالن نشاندند. سپس چشمان زندانیان را باز کردند و مراسم آغاز شد (خاطرات حبیب‌الله عسکراولادی ۱۳۸۹، ۲۲۷-۲۲۸). در مراسم مذکور، نوع رفتار زندانیان یکسان نبود؛ درحالی‌که عده‌ای چنین نمایشی را پذیرفته بودند، برخی با وجود حضور در مراسم تصمیم به مقاومت گرفتند و از جای خود برنخاســـتند (حق‌جو ۱۳۵۸، ۱۸۶). مقدم سلیمی، سخنران و گرداننده مراسم، کوشید همه زندانیان را بسیج کند و به ظاهر آنان را در یک جشن قرار دهد، اما کوشش او نتیجه‌بخش نبود و مراسم با سردی تمام برگزار شد (سماکار ۱۳۸۲، ۳۳۱). یکی از شرکت‌کنندگان در جشن اظهار داشته است که کوشش شد تا یک تن از مؤتلفه‌ای‌ها نیز در مراسم سخنرانی کند، اما آنان قبول نکردند و تنها چهار یا پنج کمونیست و یکی دو تن از ملی‌گراها در جشن سخنرانی کردند (خاطرات حبیب‌الله عسکراولادی ۱۳۸۹، ۲۲۸). فیلمی که از مراسم یادشده تهیه شده بود، دو مرتبه از تلویزیون پخش شـــد و نمایش آن ســـروصدای زیادی در زندان‌ها به پا کرد (حق‌جو ۱۳۵۸، ۱۸۶). پس از خاتمه مراسم، زندانیان را داخل اتوبوس‌هایی سوار کردند و به کمیته مشترک منتقل کردند و از همان‌جا همگی آزاد شدند (خاطرات عزت‌شاهی ۱۳۸۵، ۶۱۴).

اغلب زندانیانی که از نزدیک در جریان ماجرا بودند، به آســـیب حضور مخالفان دولت در این مراسم اشاره کرده‌اند. سران گروه مذهبی در زندان، یعنی کسانی همچون طالقانی و منتظری، مخالف شرکت همفکرانشان در مراسم سپاس بودند (منتظری ۱۳۷۹، ۲۱۹). از نظر مظاهری، شرکت در مراسم فوق «بسیار ننگین تر از کار پرویز نیکخواه بود» (مظاهری ۱۳۸۵، ۱۴۸). معادیخواه نیز نظر منفی به شرکت در این مراسم دارد. به نظر وی، اقدام ساواک در آزادی زندانیان معروف به «سپاس» به دستاویزی برای تخریب آن زندانیان مبدل شد و فی‌الواقع آن نمایش به زندانیان آزادشده آسیب رساند (معادیخواه ۱۳۸۷، ۳:۳۱۸). برخی دیگر از زندانیان سیاسی از اقدام سپاسی‌ها ناراحت شدند و نظرشان نسبت به شخصیت و مقاومت آنان دگرگون شد. آنان اعلام داشتند که نقل فتوای نجس–پاکی به خواست ساواک تهیه شده و آزادی و عفو زندانیان در جشن سپاس ثمره فتوادهندگان بو د[1] (حق‌جو ۱۳۵۸، ۱۸۶؛ خاطرات مبارزه و زندان ۱۳۸۷، ۳۸-۳۹). اما سماکار نظرگاهی متفاوت درباره این مراسم دارد. به نظر سماکار، حاکمیت منفعت چندانی از نمایش مذکور نبرد؛ هدف این بود که با اجرای این نمایش، دیگر زندانیان سیاسی نیز در قبال حاکمیت تغییر رویه دهند و زمینه آشتی میان رژیم و مخالفان فراهم شود. با وجود این، پژواک این نمایش در جامعه و زندان خود به

۱. مقصود زندانیان مؤتلفه است.

عاملی علیه حاکمیت مبدل شد (سماکار ۱۳۸۲، ۳۳۲). با این حال، سماکار شواهد چندانی برای مدعای خود ذکر نمی‌کند و به نظر می‌رسد جشن سپاس تبعات منفی برای مخالفان دولت داشته است.

نتیجه‌گیری

مخالفان دولت پهلوی در صورت دستگیری، بیش از دو راه پیش رو نداشتند؛ برخی به مخالفت خود ادامه می‌دادند و این افراد، در صورتی که حکم اعدام داشتند، همچون ۲۷ تن از افسران سازمان نظامی حزب توده اعدام می‌شدند و آنهایی که به حبس محکوم شده بودند، می‌بایست تا پایان مدت محکومیت در زندان باقی می‌ماندند. اما در صورتی که متهمان و محکومان اظهار ندامت را می‌پذیرفتند، سه حالت پیش روی آنان قرار می‌گرفت و در نتیجه، با سه دسته از نادمان مواجه هستیم. نخست، افرادی که نگارش ندامت‌نامه را تاکتیک مناسبی برای رهایی از بند زندان تلقی می‌کردند تا پس از آزادی، دوباره به مبارزه سیاسی خود ادامه دهند. گروه دوم، افرادی بودند که پس از اظهار ندامت، به‌کلی از سیاست روی‌گردان می‌شدند و به زندگی عادی خود بازمی‌گشتند. راقم این سطور این افراد را «اختگان سیاسی» نام‌گذاری کرده است. برخی از رهبران حزب توده، همچون دکتر یزدی و بهرامی، پس از کودتای ۲۸ مرداد نمونه‌های بارزی از این تیپ به شمار می‌روند. به سخن دیگر، در این دسته می‌توان افرادی را دید که سال‌ها فعالیت و کار حزبی انجام داده‌اند، ولی به‌یک‌باره سیاست را کنار گذاشته‌اند. اما دسته سوم، نادمانی هستند که پس از نگارش توبه‌نامه‌ها، همکاری گسترده‌ای را با دولت آغاز کردند و عمیقاً جذب نظام سیاسی شدند. افرادی مانند پرویز نیکخواه، محمود جعفریان و کوروش لاشایی در این زمره‌اند و این سه تن از نظریه‌پردازان حاکمیت شدند. افراد مزبور در نوشته‌ها، میزگردها و برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی به تجزیه‌وتحلیل برنامه‌ها و پروژه‌های مهم دولتی، همچون اصلاحات ارضی، تأسیس حزب رستاخیز و نظایر آن، پرداختند و به‌عنوان مفسر و تحلیلگر، نقشی کلیدی در تئوریزه‌کردن اقدامات دولت داشتند. شماری از زندانیان پس از کودتا از طریق درج ندامت‌نامه‌ها در جراید کثیرالانتشار و ارائه مصاحبه‌های رادیویی، ندامت خود را اعلام می‌کردند و شماری نیز با نوشتن توبه‌نامه و مطالبی در رد و طرد حزب توده در مجله عبرت، وفاداری خود را به نظام سیاسی نشان می‌دادند. نادمان، از یک سو، شخصیت خود را زیر سؤال می‌بردند و راه و روش سیاسی خود و حزب و گروهشان را خائنانه معرفی می‌کردند. در دهه ۵۰، در کنار جراید و رادیو، نمایش تلویزیونی به بهترین ابزار برای طرح ندامت مخالفان و ابزاری مشروعیت‌ساز برای دولت مبدل شد. به نظر می‌رسد دولت پهلوی طبق برنامه اعلام‌شده خود در این زمینه توفیقات قابل‌توجهی به دست آورد و با کاربست این تاکتیک، شمار قابل‌توجهی از مخالفان جذب نظام سیاسی شدند یا به‌کلی از سیاست کناره گرفتند. در واقع، دولت با توسل به اخذ ندامت‌نامه‌ها، آن «دیگری» خود را به «خودی» مبدل کرد.

References

Abrahamian, Ervand 1999 Tortured Confessions: Prisons and Public Recantations in Modern Iran, Berkeley: University of California Press[In English]

Āvānsiyān, Ardashīr. 1358 š. Yaddasht-hā-ye Zendān, 1928-1942, N.p.: Enteshārāt-e Hezb-e Tūdeh-ye Īrān. [In Persian]

Ebrāhīmzādeh, Rāzieh. 1381 š. Khātirāt-e yek Zan-e Tūdeh-ī , Edited by Bahrām Chūbineh. Tehrān: Nashr va Pazhūhesh-e Dādār. [In Persian]

Anṣārī, Ṣādeq. 1375 š. Az Zendegī-ye Man Pā be Pā-ye Ḥezb-e Tūdeh-ye Īrān, Los Angeles: Nashr-e Ketāb. [In Persian]

Bāherī, Moḥammad. 1982. Ṭarḥ-e Tārīkh-e Shafāhī-ye Īrān, Interview by Ḥabīb Lājvardī with Moḥammad Bāherī. Harvard. [In Persian]

Be Āẕīn, M. A. 1371 š. Az Har Darī... vol. 1. N.p.: Chāp-e Golshan. [In Persian]

Jaznī, Bījan. n.d. Tārīkh-e Sī Sāleh-ye Īrān [A Thirty-Year History of Iran], vol. 2. N.p.: [In Persian]

Chap dar Īrān be Revāyat-e Asnād-e Sāvāk: Sāzmān-e Neẓāmī-ye Ḥezb-e Tūdeh-ye Īrān. 1380 š. Tehrān: Markaz-e Barrasī-ye Asnād-e Tārīkhī.

Chap dar Īrān be Revāyat-e Asnād-e Sāvāk: Parvīz Nīk-khāh. 1385 š. Tehrān: Markaz-e Barrasī-ye Asnād-e Tārīkhī. [In Persian]

Ḥājebī Tabrīzī, Vīdā. 1389 š. Yād-hā, vol. 1. Cologne, Germany: Chāpkhāneh-ye Mortażavī. [In Persian]

Ḥaqqjū, ʿAbbās-ʿAlī. 1358 š. Taḥlīlī Bīṭarafāneh az Sāzmān-e Mojāhedīn-e Khalq-e Īrān, Tehrān: Ow j. [In Persian]

Khāṭerāt-e Ḥabībollāh ʿAsgarowlādī 1389 š. Compiled by Seyyed Moḥammad Kīmiyāfar; interviewed by Mortażā Mīrdār. Tehrān: Markaz-e Asnād-e Enqelāb-e Eslāmī. [In Persian]

Khāṭerāt-e Ṣefar Khān. 1378 š. In conversation with ʿAlī-Ashraf Darvīshiyān. Tehrān: Cheshmeh. [In Persian]

Khāṭerāt-e ʿEzzat-Shāhī. 1385 š. Compiled and researched by Moḥsen Kāẓemī. Tehrān: Sūreh Mehr. [In Persian]

Khāṭerāt-e Shaykh Moṣṭafā Rahnemā. 1384 š. Edited by Masʿūd Karamiyān. Tehrān: Sūreh Mehr. [In Persian]

Khāṭerāt-e Mobārezah va Zendān: Khāṭerāt-e Ḥamīd Ḥājī ʿAbd al-Wahhāb, Mehdī Farhūdī, ʿAlī-Moḥammad Āqā, Ḥasan Malek. 1387 š. Tehrān: ʿOrūj. [In Persian]

Khāmeh-ī, Anvar. 1371 š. Khāṭerāt-e Sīāsī, Tehran: Nashr-e Goftār. [In Persian]

Dadāshzādeh, Kāveh. 1387 š. Pādshāh-e Zendān-hā (Khāṭerāt-e Zendān) Tehrān: Khajesteh.

[In Persian]

Rahnema, ʿAlī. 1402 š. The Rise of Modern Despotism in Iran, Translated by Pūrīyā Parandūsh, Tehrān: Negāh-e Moʿāṣer. [In Persian]

Zībāʾī, ʿAlī. 1343 š. Komūnīzam dar Īrān (Yā Tārīkh-e Mokhtaṣar-e Faʿāliyat-e Komūnīsthā dar Īrān az Avāʾel-e Mashrūṭīyat tā Farvardīn-māh-e 1343). Tehrān: n.p. [In Persian]

Sālnāmeh-ye Tūdeh. 1349 š. N.p.: Enteshārāt-e Ḥezb-e Tūdeh-ye Īrān. [In Persian]

Samākār, ʿAbbās. 1385 š. Man Yek Shūreshī Hastam: Khāṭerāt-e Zendān, Los Angeles: Sherkat-e Ketāb-e Los Angeles. [In Persian]

Samākār, ʿAbbās. 1382 š. Man Yek Shūreshī Hastam: Khāṭerāt-e Zendān, Tehrān: Mehrandīsh. [In Persian]

Samīʿī (Gīlānī), Aḥmad. 1403 š. Zendegānī va Khāṭerāt-e Sīāsī, Tehrān: Nashr-e Nī. [In Persian]

Sīr-e Komūnīzam dar Īrān az Shahrīvar 1320 tā Farvardīn 1336, 1336 š. Tehrān: Enteshārāt-e Keyhān. [In Persian]

Shafā, Shojāʿ al-Dīn. 1356 š .Gāhnāmeh-ye Panjāh Sāl Shāhanshāhī-ye Pahlavī , vol. 2. Tehrān: Ketābkhāneh-ye Pahlavī. [In Persian]

Ṭabarī, Eḥsān. 1367 š. Kajrāheh: Khāṭerātī az Ḥezb-e Tūdeh-ye Īrān, Tehrān: Amīr Kabīr. [In Persian]

ʿAllāmeh-Zādeh, Reżā. 1390 š. Dastī dar Honar, Cheshmī bar Sīāsat: Khāṭerāt-e Zendān, Los Angeles: Sherkat-e Ketāb. [In Persian]

ʿAlavī, Bozorg. 1385 š. Gozasht-e Zamāneh , Tehrān: Muʾasseseh-ye Enteshārāt-e Negāh. [In Persian]

ʿAllāmeh-Zādeh, Reżā. 1390 š. Dastī dar Honar, Cheshmī bar Sīāsat: Khāṭerāt-e Zendān, Los Angeles: Sherkat-e Ketāb. [In Persian]

ʿAlavī, Bozorg. 1385 š. Gozasht-e Zamāneh, Tehrān: Muʾasseseh-ye Enteshārāt-e Negāh. [In Persian]

ʿAmūʾī, Moḥammad-ʿAlī. 1377 š. Dard-e Zamāneh (Khāṭerāt-e Moḥammad-ʿAlī ʿAmūʾī, 1320-1357) Tehrān: Ānzān. [In Persian]

Ketāb-e Siyāh dar Bāreh-ye Sāzmān-e Ofsarān-e Tūdeh, n.d. N.p.: n.p. [In Persian]

Kiyānūrī, Nūr al-Dīn. 1371 š. Khāṭerāt-e Nūr al-Dīn Kiyānūrī , Tehrān: Enteshārāt-e Eṭṭelāʿāt. [In Persian]

Kī-Maram, Manūchehr. 1374 š. Rofaqā-ye Bālā, Tehrān: Shabāvīz. [In Persian]

Loṭfollāhī, Siyāmak. 1393 š. “Mājārā-ye Sāzmān-e Rahāʾī-Bakhsh-e Khalq-hā-ye Īrān”, Part 4. Cheshm-andāz-e Īrān, no. 88 (Ābān-Āẕar 1393), 159-166. [In Persian]

Maḥjūb, Moḥammad-Jaʿfar. 1381 š. “Yek Yādegār-e ʿAzīz” , In Ketāb-e Mortażā Kīyvān, edited by Shāhrokh Meskūb. Tehrān: Nashr-e Ketāb-e Nāder. [In Persian]

Moḥammadī (Gorgānī), Moḥammad. 1396 š. Khāṭerāt va Tȧammolāt dar Zendān-e Shāh, Tehrān: Nashr-e Nī. [In Persian]

Meskūb, Shāhrokh. 1381 š. "Shāyad be Marg Fekr Mī-kardand" , In Ketāb-e Mortażā Kīyvān, edited by Shāhrokh Meskūb. Tehrān: Nashr-e Ketāb-e Nāder. [In Persian]

Mazaheri, Abbas. 1385 š. Shekufeh-hā-ye Derakht-e Anār (Yādhā-ye 4791 Ruz-e Zendān dar Diktāturi-ye Shāhanshāhi, 1344-1357, Cologne, Germany: Goftoguhā-ye Zendān. [In Persian]

Moʿādikhāh, ʿAbdolmajid. 1387 š. Jām-e Shekaste: Khāterāt-e Hojjat al-Eslām ʿAbdolmajid Moʿādikhāh, Vol. 3. Tehrān: Markaz-e Asnād-e Enqelāb-e Eslāmi. [In Persian]

Montazerī, Hosayn-ʿAlī. 1379 š. Khāterāt-e Āyatollāh Montazerī. N.p.: Ettehād-e Nāsharān-e Īrānī dar Orupā, [In Persian]

Nāmvar, Rahim. 1343 š. Yādnāme-ye Shahidān. N.p.: Enteshārāt-e Hezb-e Tudeh-ye Īrān. [In Persian]

Negāhī az Dārūn be Jonbesh-e Čap-e Īrān: Goftogū-ye Hamid Šowkat bā Kuroš Lāšāyī. 1381 š. Tehrān: Aḵtarān. [In Persian]

Vakīlī, Jaʿfar. 1359 š. Nāme-hā az Zendān. Tehrān: Enteshārāt-e ʿElm, [In Persian]

Hamgām bā Āzādī: Khāterāt-e Šafāhī-ye Dr. Seyyed Mohammad-Mehdī Jaʿfariyān. 1389 š. Vol. 1. Interviewed and compiled by Seyyed Qāsem Yāḥosaynī. Qom: Ṣaḥīfe-ye Ḵord. [In Persian]

Hūman, Aḥmad. 1339 š. Zendān va Zendānīhā yā Režīm-e Penitānsīr. Tehrān: Dānešgāh-e Tehrān. [In Persian]

Documents

Institute for Contemporary Iranian Historical Studies, Document No. 823-0-4ʿ.

Archival Documents at the Ebrat Museum of Iran, Interrogation Report and Minutes of the Proceedings of Bahman Nāderīpur.

Newspapers and Periodicals

Eṭṭelāʿāt, Year 29, No. 8480, Wednesday, 26 Šahrīvar 1333

Ḵvāndanīhā, Year 15, No. 1, 3 Mehr 1333

Rāh-e Moṣaddeq, 1332 1336.